

Gryc, Jana

Zespół gotyckich płytek posadzkowych z Góry Zamkowej w Cieszynie

Archaeologia historica. 2009, vol. 34, iss. [1], pp. 359-366

ISBN 978-80-7275-079-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140816>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zespół gotyckich płytek posadzkowych z Góry Zamkowej w Cieszynie

JANA GRYC

Soubor gotických podlahových dlaždic ze Zámecké hory v Cieszyně

Abstrakt: Článek prezentuje soubor gotických podlahových dlaždic z různých výzkumů vedených na Zámecké hoře v Cieszyně. Ústředním motivem dlaždic je erbovní znamení těšínských knížat, které doprovází nápis gotickou minuskulou „Przemislaus dei gratia dux Tesinensis“. Vyobrazení na dlaždicích má přímé analogie na pečeti Přemka II. Těšínského (1420–1477). Korunovaná orlice se objevuje na jeho pečeti od poloviny 60. let 15. století a s tímto obdobím lze také spojovat vznik těchto dlaždic.

Klíčová slova: Středověk – těšínské knížectví – heraldika – dlaždice – orlice.

A Series of Gothic Floor Tiles from Góra Zamkowa, Cieszyn, Poland

Abstract: The article presents a series of Gothic floor tiles from different excavations carried out in the Góra Zamkowa location, Cieszyn, Poland. The principal motif on the tiles is the emblem of the Cieszyn princes, accompanied by the Gothic minuscule inscription “Przemislaus dei gratia dux Tesinensis”. The image on the tiles may be directly compared with the seals of King Przemko II of Cieszyn (1420–1477). A crowned she-eagle featured on the king’s seals from the mid-1460’s onwards, and the origin of the tiles should be sought in the same period.

Key words: Middle Ages - Cieszyn principedom - heraldry - tiles - she-eagle.

Cieszyn był jednym z najważniejszych ośrodków pogranicza czesko-polskiego zarówno we wczesnym, jak i późnym średniowieczu. Po raz pierwszy wzmiankowany w 1155 roku, jako gród kasztelański przynależny do diecezji wrocławskiej, należał obok Grodzca Gołęszyckiego do grodów strzegących południowej granicy państwa Piastów. U schyłku wieku XIII, w latach 1281–1290, w wyniku podziału dzielnicy opolskiej wyodrębniło się księstwo cieszyńskie. Jego początki należy łączyć z datą wystawienia w 1290 roku pierwszego dokumentu, w którym Mieszko I cieszyński (1290–1314/1315) tytułuje się *Mesco Dei gratia dux Tessinensis et dominus de Osswetime* (CDDT, t. 1, cz. 1, nr 24). To właśnie w tym okresie centrum organizacyjne księstwa przesunęło się z Oświęcimia do Cieszyna, który stał się nie tylko główną siedzibą dworu książęcego, ale przede wszystkim ośrodkiem dyspozycyjnym. Prawdopodobnie wtedy na Górze Zamkowej rozpoczęto intensywne prace budowlane prowadzące do wzniesienia okazałej gotyckiej rezydencji.

Aczkolwiek Góra Zamkowa w Cieszynie bezspornie należy do kluczowych stanowisk archeologicznych w tej części Śląska, to stan badań nad kształtującą się od wieków zabudową wzgórza zamkowego pozostawia wiele do życzenia. Duża część naszej wiedzy na temat rezydencji Piastów cieszyńskich opiera się jedynie na źródłach ikonograficznych i nielicznych pisanych przekazach źródłowych, co sprawia, że do połowy XVI wieku niewiele możemy powiedzieć o wyglądzie zamku i chronologii prowadzonych przy nim prac budowlanych (Brożek 1969; Kietlińska 1960; Kuś 1996; Czechowicz 2005, 465–474). Wielokrotnie przebudowywany i restaurowany po licznych pożarach został prawie doszczętnie zniszczony podczas wojny trzydziestoletniej, a niedługo po śmierci w 1653 roku ostatniej Piastówny, Elżbiety Lukrecji, przystąpiono do rozbiórki popadłych w ruinę zabudowań. Po 1840 roku na terenie zamku dolnego wzniesiono nową klasycystyczną rezydencję, a areal zamku górnego został całkowicie zniwelowany. Dziewiętnastowieczne rozbiórki i przebudowy nie objęły jedynie romańskiej rotundy, gotyckiej wieży i części murów z basteją północno-zachodnią, na której powstały wówczas „romantyczne ruiny” (Kuś 1996).

Nieliczne przekazy, jakie posiadamy do dziejów zamku w Cieszynie, skłaniają nas do wykorzystania wszelkich dostępnych źródeł, które mogłyby, choć pośrednio, przybliżyć

nam wygląd rezydencji Piastów cieszyńskich. Do owych źródeł z pewnością zaliczyć można zespół późnogotyckich płytek posadzkowych z herbem Piastów cieszyńskich — unikatowy nie tylko w skali Górnej Śląska.

Stan bazy źródłowej

Informacja o istnieniu płytek posadzkowych z wizerunkiem herbu Piastów cieszyńskich pojawiła się wprawdzie już w połowie XIX wieku, ale bliżej omówił je dopiero Viktor Karger na początku wieku XX (Karger 1918). Do obiegu naukowego zostały ponownie wprowadzone na początku lat 90. (Spyra 1991), co wywołało ożywioną dyskusję wokół ich datowania i interpretacji (Czechowicz 2005, 471–473; Panic 2004; Paszkiewicz 2000, 228–229). Choć cieszyńskie płytki były niejednokrotnie przywoływane w literaturze, to ich zespół nigdy nie został opracowany jako całość.

W celu uzyskania bliższych danych na temat liczby i stanu zachowania wszystkich cieszyńskich płytek posadzkowych niezbędne było przeprowadzenie kwerendy polegającej na weryfikacji zachowanej dokumentacji i wydzieleniu istniejących zabytków w zbiorach Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie.¹ W wyniku przeprowadzonych kwerend udało się zidentyfikować 16 całych płytek i 35 fragmentów. Liczba tych ostatnich obejmuje wszystkie zidentyfikowane płytki z wizerunkiem Orła. Ponadto w zbiorach muzeum odnaleziono kilka fragmentów płytek niemających numeru inwentarzowego, których stan zachowania lub stopień zużycia nie pozwalają jednak na ich dokładniejszą identyfikację. Dlatego nie zostały one włączone do omawianego zespołu, choć nie można wykluczyć, że stanowią jego integralną część.

Jak wynika z przeprowadzonej kwerendy materiałów archiwalnych, większość płytek trafiła do zbiorów muzeum za sprawą Viktora Kargera, zapewne między rokiem 1918 — kiedy ukazała się jego publikacja — a 1941, kiedy datowany jest kolejny wpis w księdze inwentarzowej. Bez jednoznacznej odpowiedzi muszą pozostać pytania zarówno o sposób pozyskania tych zabytków, jak i dokładną lokalizację miejsca ich znalezienia. Z pewnością nie chodzi o zespół pozyskany jednorazowo, czego najlepszym dowodem jest to, że publikując w 1918 roku swój artykuł, Karger zawarł w nim informacje jedynie o jednej znanej mu wówczas płytce, przy czym publikowany fragment wpisany jest w księdze inwentarzowej pod tym samym numerem, co wszystkie pozostałe. Niewiele wiemy także o miejscu znalezienia, które określono dość lakonicznie: „przy rotundzie”. Dwa fragmenty płytek zostały pozyskane w trakcie badań Georga Raschkego w latach 1941–1942 (Raschke 1941). Jak wynika z jego dziennika badań, znaleziono je we wnętrzu rotundy na głębokości 0–70 cm, a więc w warstwach zasypiskowych powstałych najpewniej w trakcie przebudowy rotundy w drugiej połowie XIX wieku. Najmłodszym znaleziskiem w omawianym zespole jest cała płytka (Nr. inwentarzowy MC/A/216/357) pochodząca z badań Aliny Kietlińskiej w 1951 roku (Kietlińska 1960). Płytką została odnaleziona na działce L aru 5 w warstwie II, opisywanej jako warstwa gruzu z rozbiórki zamku (Kietlińska 1949, ryc. 1 na s. 60).

Opis i charakterystyka dekoracji

Ceramiczne płytki posadzkowe z Góry Zamkowej w Cieszynie stanowią pod względem ornamentacyjnym zespół dość zwarty. Jak dotąd, wyróżniono dwa typy ornamentacyjne, przy czym stan zachowania wielu płytek często nie pozwala na zaszeregowanie do konkretnego typu.

¹ Zabytki zostały udostępnione do publikacji dzięki uprzejmości dyrektora Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie pana mgr. Mariana Dembinioka, a przeprowadzenie kwerendy nie byłoby możliwe bez pomocy kustosa Działu Archeologii — pani mgr. Zofii Jagosz-Zarzyckiej, za co obojgu składam serdeczne podziękowania. Większość informacji dotyczących okoliczności znalezienia płytek czerpano z niepublikowanych dzienników badań G. Raschkego z lat 1941–1942, znajdujących się w zbiorach Muzeum Śląska Cieszyńskiego, a także z niepublikowanych dzienników badań Aliny Kietlińskiej i Teresy Hildt, przechowywanych w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Motywy centralnym obu typów był herb księcia cieszyńskiego — ukoronowany orzeł bez przepaski, oraz biegnący wokół napis: *Przemislaus dei gracia dux tesinensis*. Orzeł z głową zwróconą heraldycznie w prawo, ustawioną prawie prosto, z rozwartym dziobem i jęzorem, ma lekko promieniście rozpostarte skrzydła, smukły tułów i rozbudowany ogon z piórami przypominającymi sploty wici roślinnej. Gotycka tarcza herbowa umieszczona jest w plastycznym obramieniu, przy czym jej ostrołuk dotyka brzegu płytki. Po obu stronach tarczy w jej dolnej części znajduje się trójliść, a ze szczytu ostrołuku w kierunku brzegów płytki wychodzą gałązki laurowe. W otoku z prawej, górnej i lewej strony tarczy biegnie sporządzony gotycką minuskułą wspomniany wyżej napis (ryc. 1, 2).

Płytki typu II ma dodatkowo w lewym górnym rogu herb miasta Cieszyna, umieszczony na tarczy mniejszej (ryc. 3, 4). Napis z prawej strony, pod herbem, jest lekko ścięziony, a dolna część obramowania, w odróżnieniu od typu I, dochodzi do samej tarczy, tworząc regularny kwadrat, poza który wychodzi jedynie ostrołuk tarczy herbowej. W polu tarczy mniejszej widać wyraźnie po obu stronach dwie masywne wieże, przy czym trudność sprawia odczytanie środkowej części herbu i można jedynie domniemywać, że chodzi tu

Ryc. 1. Cieszyn, Góra Zamkowa. Płytki posadzkowa typu I (nr. inw. MCA/216/358). Rys. Z. Jagosz-Zarzycka.

Abb. 1. Teschen, Schlossberg, Pflaster vom Typ I (Inv.-Nr. MCA/216/358). Zeichnung Z. Jagosz-Zarzycka.

Ryc. 2. Cieszyn, Góra Zamkowa. Płytki posadzkowa typu I (nr. inw. MCA/216/358). Fot. Z. Jagosz-Zarzycka.

Abb. 2. Teschen, Schlossberg, Pflaster vom Typ I (Inv.-Nr. MCA/216/358). Foto Z. Jagosz-Zarzycka.

Ryc. 3. Cieszyn, Góra Zamkowa. Płytki posadzkowa typu II (nr. inw. MCA/216/367). Rys. Z. Jagosz-Zarzycka.

Abb. 3. Teschen, Schlossberg, Pflaster vom Typ II (Inv.-Nr. MCA/216/367). Zeichnung Z. Jagosz-Zarzycka.

Ryc. 4. Cieszyn, Góra Zamkowa. Płytki posadzkowa typu II (nr. inw. MCA/216/367). Fot. Z. Jagosz-Zarzycka.

Abb. 4. Teschen, Schlossberg, Pflaster vom Typ II (Inv.-Nr. MCA/216/367). Foto Z. Jagosz-Zarzycka.

o znacznie mniejszą wieżę bramną z otwartymi wrotami i umieszczonym nad nią nieukoronowanym orłem. Taki herb znany z najstarszej pieczęci miejskiej Cieszyna, datowanej z drugiej połowy XIV wieku, która zapewne była jedyną używaną przez miasto do końca tego stulecia, a być może także w wieku następnym (Małachowska 2008, 153–155; tamże ryc. 117). Młodszą formę pieczęci znamy dopiero z wieku XVI, jednak strzeliste gotyckie wieże widoczne na niej znacznie odbiegają od nieco przysadzistych wież wyobrażonych na herbie przedstawionym na płytkach (Małachowska 2008, ryc. 118). Z wiekiem XV wiązać można jeszcze jeden znak miejski, znany z halerza miasta Cieszyna datowanego na czasy panowania księżnej Eufemii z synami (1431–1440). Na jego awersie widnieje budowla o trzech wieżach z blankami i stożkowymi dachami, a nad środkową wieżą umieszczona jest uncjalna litera T (Paszkiwicz 1994, 21, ryc. 4). Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że stan zachowania płytek nie pozwala na jednoznaczne odczytanie herbu umieszczonego na tarczy mniejszej.

Technika wykonania, ślady użytkowania i problem lokalizacji warsztatu produkcyjnego

Także pod względem technologicznym mamy do czynienia z zespołem stosunkowo zwartym, a niewielkie różnice dotyczą jedynie sposobu wykończenia boków i dolnej części płytki. Wszystkie płytki wykonano z takiej samej lub bardzo podobnej masy ceramicznej, schudzonej domieszką piasku i tłucznią o frakcji mniejszej niż 1,5 mm, a jedynie wyjątkowo zawierającej większe fragmenty tłuczni. Wypał nastąpił w warunkach utleniających, ze znacznym niedopaleń, przełom jest często dwubarwny — pod licem i w środku siwy, a od spodu ceglasty. Wszystkie płytki pokryte są polewą o różnym odcieniu zieleni: od zielono-pomarańczowego do ciemnozielonego. Polewa pokrywa całe lico płytki, a utworzone przez nią zacieki i plamy widoczne są także na bokach i spodzie.

Płytki miały kształt kwadratowy, ich wymiary wynoszą najczęściej: 170×170, 170×175 i 175×175 mm, grubość zaś waha się od 28 do 40 mm. Boki ukształtowane są różnie, nawet w ramach jednego typu ornamentacyjnego. Większość płytek boczne ścianki ma mniej lub bardziej wyraźnie ścięte ku dołowi, co sprawia, że przekrój poprzeczny zbliżony jest do trapezu. Dolna powierzchnia jest starannie wyrównana i najczęściej nosi ślady wyrównywania powierzchni za pomocą drewnianej listwy. W ten sposób wykonane płytki mają jednolitą grubość, wynoszącą około 30 mm. Kilka płytek zaliczanych do typu I różni się sposobem uformowania krawędzi i części dolnej. Ich krawędzie wymodelowane są pod kątem prostym, przy czym spód płytki pozostaje w zasadzie nieuformowany, a powierzchnia strony dolnej jest nierówna i wyraźnie podnosząca się w kierunku krawędzi płytki. Grubość waha się od 28 w środkowej części do 40 mm przy krawędziach. Ogólnie można zauważyć, że są one wytworzone mniej starannie. Ornament wykonano w technice niezbyt wysokiego reliefu, zapewne w drewnianej formie. Na niektórych egzemplarzach relief, zwłaszcza przy krawędzi, jest słabo czytelny i jakby starty. Z pewnością nie jest to jednak wynikiem użytkowania, ponieważ miejsca te pokrywa nienaruszona glazura. Wydaje się to być raczej skutkiem niestarannego odcisnięcia ornamentu lub też zużycia matrycy.

Na większości płytek możemy wyraźnie zaobserwować resztki białej, piaszczystej zaprawy na bokach i spodzie, a niektóre z nich są mocno starte (schodzone), co bezspornie świadczy o tym, że były używane. Prawie wszystkie noszą też ślady wtórnego przepalenia, co widoczne jest zarówno na ich powierzchni, jak i na przełomie. W wypadku większości płytek ślady wtórnego przepalenia w postaci mniej lub bardziej spieczonej polewy obserwujemy jednak tylko na powierzchni płytek, na ich bokach i spodzie pozostaje zaś ona nienaruszona. Świadczyć by to mogło o tym, że uległy one zniszczeniu w czasie, kiedy posadzka jeszcze funkcjonowała, a zaistniałe uszkodzenie mogło być jednym z powodów jej wymiany.

Na szczególną uwagę zasługują dwa fragmenty płytek, których cechy mogą wskazywać na to, że chodzi tu o odpady produkcyjne. Pierwsza z nich (Nr. inwentarzowy MC/A/872/3667) ma prosto ścięte krawędzie, a dolną jej część wyrównano, choć niezbyt starannie, za pomocą drewnianej listwy. Płytką złamaną jest mniej więcej na pół, przy czym zachowany jest prawie

cały wizerunek orła oraz część napisu. Lico płytki, z bardzo dobrze czytelnym reliefem, nie jest pokryte polewą, natomiast pokrywa ona całą jej dolną część, a ponadto przełom w miejscu złamania. Płytką ta jest wtórnie przepalona, choć glazura pokrywająca dolną jej część nie nosi tego śladów, a na spodzie i bokach nie widnieją ślady zaprawy. Tego typu znaleziska interpretowane są jako typowe odpady produkcyjne, a ich obecność na stanowisku mogłaby wskazywać na funkcjonowanie w najbliższej okolicy warsztatu produkcyjnego (np. Szewczyk-Wojtasiewicz 1999, 155). Druga płytka (Nr. inwentarzowy MC/A/875/3686), zachowana w postaci niewielkiego fragmentu lica z górną krawędzią, ma boki wyraźnie zwężające się ku dołowi, jest mocno wtórnie przepalona, a jej lica nie pokrywa glazura. Podobnie jak w wypadku pierwszej płytki, można domniemywać, że mamy tu do czynienia z odpadem produkcyjnym. Jak na razie, brakuje dalszych przesłanek, które mogłyby poświadczyć istnienie na cieszyńskim wzgórzu zamkowym warsztatu produkującego płytki posadzkowe. Wyjątkowo liczne znaleziska innych typów płytek posadzkowych na samym wzgórzu i w obrębie miasta, zarówno ze starszych, jak i z młodszych okresów, mogłyby świadczyć o funkcjonowaniu na terenie Cieszyna, lub w najbliższej jego okolicy, wyspecjalizowanego warsztatu wytwarzającego płytki posadzkowe. Oprócz hipotetycznej pracowni na wzgórzu zamkowym najbardziej prawdopodobna wydaje się produkcja tego rodzaju płytek przez cieszyńskich dominikanów, których klasztor znajdował się na terenie miasta. Z kościoła dominikańskiego, będącego co najmniej od XIV wieku także nekropolią Piastów cieszyńskich, również pochodzi kilka znalezisk płytek posadzkowych, brakuje jednak innych dowodów na istnienie w tym miejscu wyspecjalizowanej pracowni wytwarzającej ceramikę budowlaną.

Chronologia posadzki i problem jej lokalizacji

Zespół późnogotyckich heraldycznych płytek posadzkowych z Góry Zamkowej w Cieszynie został zapewne wykonany na zamówienie indywidualne i nie znajduje bezpośrednich analogii w środowisku rezydencji książęcych na Śląsku. Płytki posadzkowe z wyobrażeniem herbu Piastów cieszyńskich początkowo łączone były z jednym z najwybitniejszych książąt tej linii Piastów — Przemysławem I Noszakiem (1326/1332–1410; Karger 1918; Spyra 1991). Analiza stylistyczna i epigraficzna przeprowadzona przez Borysa Paszkiewicza wykazała jednak bezsprzecznie, że płytki mogły powstać najwcześniej w drugiej połowie wieku XV, a więc łączyć je należy raczej z Przemkiem II (ok. 1420–1477), wnukiem Noszaka (Paszkiewicz 2000, 228–229). Najbardziej sporną okazała się kwestia występowania korony na głowie orła. Jak dotąd, pomijając niewielki artykuł Idziego Panica (Panic 2004), w literaturze przedmiotu prezentowano pogląd, że korona na głowie orła Piastów cieszyńskich pojawiła się dopiero na pieczęciach Kazimierza II (1448–1528; Kaganiec 1992, 46), przy czym owo insygnium władzy miało być wprowadzane stopniowo — najpierw występując poza obrębem tarczy, a dopiero później w jej polu (Stanko 2006, 113). Jak się jednak okazało, ukoronowany orzeł widnieje już na pieczęciach Przemka II, używanych przez niego co najmniej od połowy lat 60. XV wieku (ryc. 5).² W początkowym okresie swojego panowania książę ten używał pieczęci z orłem nieukoronowanym, a dopiero później na jego pieczęciach pojawia się orzeł w koronie (Panic 2004, 19–20; tamże przyp. 22). Wiadomo, że tłoki pieczętno były wytworami warsztatów złotniczych, a wykonanie pieczęci herbowej zaliczano do sztuk mistrzowskich, co potwierdzają także statuty cechowe (Piech 2006, 46). Wyjątkowo wysoki poziom artystyczny płytek i duże podobieństwo stylistyczne między zdołującym je wyobrażeniem a przedstawieniem na pieczęci książęcej sugeruje możliwość wykonania posadzki w tym samym czasie, co nowego tłoku pieczętnego dla Przemka II, a sama matryca do wyrobu płytek mogła powstać w tym samym warsztacie rytowniczym, co tłok pieczętny, lub przy udziale pracującego tam rytownika. Na możliwość ścisłej współpracy między rytownikami i warsztatami produkującymi płytki posadzkowe wskazywano już wcześniej (Hejdvová–Nechvátal 1970, 434), choć

² Archiwum Państwowe w Cieszynie, Zbiór Dokumentów Pergamenowych i Papierowych, sygn. 114/1/25 (dokument z 1466 roku) i sygn. 114/1/27 (dokument z 1471 roku).

Ryc. 5. Pieczęć Przemka II przywieszona przy dokumencie wystawionym w Cieszynie 7 kwietnia 1471 roku (Archiwum Państwowe w Cieszynie, ZDPiP, sygn. 114/1/27).

Abb. 5. Siegel von Przemislaus II. aus dem Jahr 1471 (Staatl. Archiv in Cieszyn, ZDPiP, Sign. 114/1/27).

rym z pomieszczeń zamkowych należy łączyć tak reprezentacyjną posadzkę. Dworskie zamiłowanie do przepychu wymagało odpowiedniej oprawy, stąd też niezwykle bogate dekorowanie wnętrz. W szczególności dotyczyło to auli, sal tronowych, pokoi biesiadnych i komnat przyjęć. Oprócz sal głównych i auli do najwspanialszych należały kaplice zamkowe, których usytuowanie bywało różne. Stawiano je na dziedzińcach, nieopodal sal głównych wewnątrz zabudowań lub nad bramami i wejściami do zamków. W wypadku zamku w Cieszynie rolę kaplicy zamkowej odgrywała przebudowana w okresie gotyku romańska pierwotnie rotunda Św. Mikołaja, choć nie można wykluczyć, że na terenie samego zamku istniała jeszcze inna kaplica spełniająca taką naczelną funkcję. Fakt, że większość płytek, oprócz tej pochodzącej z badań A. Kietlińskiej, została znaleziona blisko rotundy lub w jej obrębie, mógłby wskazywać na to, że właśnie tutaj znajdowała się owa posadzka. Badania G. Raschkego wykazały istnienie co najmniej dwu posadzek: najstarszej — składającej się z potężnych płyt wapiennych, i młodszej — wykonanej z otoczaków. Poziom posadzkę w następnych wiekach miał być kilkakrotnie podnoszony, stopniowo zakrywając trzy górne stopnie prowadzące z nawy do absydy (Raschke 1941). Jeśli w istocie płytki zdołały posadzkę rotundy, to należałoby się też zastanowić, w jaki sposób wykonano te jej fragmenty, które wymagały dopasowania płytek do kolistego kształtu rotundy.

Zespół późnogotyckich heraldycznych płytek posadzkowych z Góry Zamkowej w Cieszynie stanowi pod wieloma względami zbiór unikatowy, nie mając, jak dotąd, odpowiedników na innych stanowiskach z tego okresu i pozostając interesującym zarówno pod kątem archeologicznym, jak i heraldycznym.

uwagi te dotyczyły okresu znacznie wcześniejszego. O ile dla okresu wcześniejszego należałoby się spodziewać, że tłoki pieczętnie powstawały raczej w większych ośrodkach, o tyle już w wieku XV twórców kolejnych pieczęci można by poszukiwać w samym Cieszynie, w którym działało już wówczas kilku cieszących się renomą rzemieślników, utrzymujących ożywione kontakty z ośrodkiem krakowskim (Iwanek 1973, 140).

Próbując rekonstruować pierwotny wygląd posadzki, należy pamiętać, że w skład omawianego zespołu mogły wchodzić jeszcze inne typy ornamentacyjne, dotychczas nierozpoznane. Niemniej, jak wynika z analizy omawianego zbioru, w jego skład wchodziły, jak na razie, wyłącznie dwa podstawowe, bardzo do siebie zbliżone typy ornamentacyjne. Całość tworzyła więc zapewne motyw wielokrotnie powtarzającego się heraldycznego orła w koronie. Biorąc pod uwagę fakt, że Przemek II jako pierwszy w tej linii Piastów użył w swym herbie ukoronowanego orła, posadzka ta, oprócz wyjątkowych walorów estetycznych, prezentowała również bardzo wyraźne treści ideowe. Na obecnym etapie badań nie sposób jednoznacznie stwierdzić, z któ-

Literatura i źródła

- BROŻEK, L., 1969: Dawne widoki Cieszyna, *Cieszyński Rocznik Muzealny* I, 101–106. Cieszyn.
- CZECHOWICZ, B., 2005: Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza. Warszawa.
- CDDT: Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis, t. 1, cz. 1 (Němec, E., ed.). Český Těšín 1955.
- HEJDOVÁ, D.–NECHVÁTAL B., 1970: Raně středověké dlaždice v Čechách, *PA LXI*, 100–183, 395–471.
- IWANIEK, W., 1973: Złotnictwo na Śląsku Cieszyńskim. Próba zarysu, *Rocznik Muzeum górnośląskiego w Bytomiu* 6, 121–166. Bytom.
- KAGANIEC, M., 1992: Heraldyka Piastów śląskich 1146–1707. Katowice.
- KARGER, V., 1918: Bodenfunde mittelalterlicher Keramik in Teschen, *Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens* 13, 123–132. Troppau.
- KIETLIŃSKA, A., 1949: Wykopalka na Górze Zamkowej w Cieszynie (1949), *Materiały wczesnośredniowieczne* 1, 59–70. Warszawa.
- 1960: Gród wczesnośredniowieczny na Górze Zamkowej w Cieszynie w świetle badań w latach 1949–1954, *Materiały wczesnośredniowieczne*, 5, 63–97. Warszawa.
- KUŚ, W., 1996: Tymczasowe sprawozdanie z badań archeologicznych średniowiecznej wieży cylindrycznej na górze zamkowej w Cieszynie, *Pamiętnik Cieszyński*, 11, 7–13. Cieszyn.
- MAŁACHOWSKA, B., 2008: Pieczęcie miejskie Cieszyna, *Cieszyńskie Studia Muzealne* 3 (2007), 152–166. Cieszyn.
- PANIC, I., 2004: Z badań nad epigrafiką cieszyńską w dawnych wiekach, *Pamiętnik Cieszyński* 19, 17–23. Cieszyn.
- PASZKIEWICZ, B., 1994: Średniowieczne halerze Księstwa Cieszyńskiego, *Pamiętnik Cieszyński* 9, 20–27. Cieszyn.
- 2000: Pieniądz górnośląski w średniowieczu. Lublin.
- PIECH, Z., 2006: Perspektywy polskich badań sfragistycznych, In: *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej*, 31–58. Warszawa.
- RASCHKE, G., 1941: Grabungen an der frühromanischen Burgkapelle von Teschen, *Altschlesien* X, 146–161. Breslau.
- SPYRA, J., 1991: Piastowskie zabytki w zbiorach muzealnych, *Cieszyński Rocznik Muzealny* VI/VII, 51–57. Cieszyn.
- STANKO, P., 2006: Pieczęcie Piastów górnośląskich. In: *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej*, 75–118. Warszawa.
- SZEWCZYK-WOJTASIEWICZ, M., 1999: Ceramiczne płytki posadzkowe z katedry romańskiej na Wawelu, *Slavia Antiqua* XL, 151–167. Wrocław.

Zusammenfassung

Die Kollektion gotischer Fußbodenpflaster vom Schlossberg in Teschen

Der Schlossberg in Teschen zählt zweifellos zu den archäologischen Schlüsselfundorten in Teschen. Im frühen Mittelalter war er Sitz einer Kastellanei der Piasten, im Mittelalter Sitz der Teschener Herzöge und Zentrum des Teschener Herzogtums.

Über das Aussehen der Burg und die Chronologie der Bauarbeiten liegen uns für die Zeit zwischen Mitte des 14. und Mitte des 16. Jahrhunderts nur sehr wenige Informationen vor (Brożek 1969; Kietlińska 1960; Kuś 1996; Czechowicz 2005, 465–474). Nach dem dreißigjährigen Krieg war sie praktisch völlig zerstört und nach dem Tod von Elisabeth Lukretia im Jahre 1653 begann sie nach und nach zu verfallen. Nach 1840 waren die meisten Objekte der ehemaligen Herzogburg bereits abgerissen und auf den Mauern des ehemaligen sogenannten unteren Schlosses wurde ein klassizistischer Gebäudekomplex errichtet.

Die größte Kollektion an Pflastersteinen wurde in der Zwischenkriegszeit von V. Karger für die Sammlungen gewonnen, jedoch haben wir keine genaue Informationen darüber, wo diese Pflastersteine gefunden wurden. Zwei Pflastersteine wurden während der Grabungen von G. Raschke 1940–1941 in einer Tiefe von 0–70 cm im Innern der Nikolausrotunde in der Verfüllungsschicht gefunden (Raschke 1941). Die letzten Pflastersteine stammen aus der Grabung von A. Kietlińska aus dem Jahr 1951 und stammen wiederum aus der Verfüllungsschicht.

Die ganze Kollektion zählt 51 Pflastersteine, davon 16 ganze Exemplare. In der Kollektion lassen sich zwei Pflastersteintypen unterscheiden. Für beide Typen ist das Wappen der Teschener Herzöge das zentrale Motiv und wird von der Inschrift „Przemislaus dei gratia dux Tesinensis“ in gotischer Minuskelschrift begleitet. Bei beiden Typen wird im Mittelfeld das durch eine doppelte plastische Linie abgetrennte Wappen der Teschener Herzöge dargestellt. Das Wappen besteht aus einem gotischen Schild, auf dem ein nach rechts blickender Adler mit Krone abgebildet ist (Abb. 1, 2). Bei Typ Nummer II ist zusätzlich in der linken oberen Ecke auf einem kleinen Schild das Wappen der Stadt Teschen abgebildet (Abb. 3, 4).

Die Pflastersteine wurden aus einer mit Sand und Steinchen (bis 1,2 cm) gemagerten Keramikmasse hergestellt und in einer Oxidierungsatmosphäre gebrannt. Die am häufigsten vertretenen Maße sind 170×170, 170×175 und 170×170, die Stärke beträgt 28 bis 40 mm. Die meisten von ihnen sind im unteren

Teil deutlich verengt, die Oberfläche der Unterseite ist eben und die Stärke beträgt 30 mm. Die Pflastersteine sind mit einer grünen Glasur überzogen, an den Seiten und auf der Unterseite befinden sich Glasurspuren. Die meisten Pflastersteine haben im unteren Teil Spuren eines Mörtelbetts, einige sind stark ausgetreten. Unter den Pflastersteinen wurden zwei Fragmente gefunden, die als Produktionsabfall angesehen werden können (Inv.-Nr. MC/A/872/3667 und MC/A/875/3686). Diese Funde könnten auf die mögliche Existenz einer Keramikwerkstatt direkt auf dem Schlossberg hindeuten.

Am häufigsten wurden die Pflastersteine mit Przemislaus I., genannt Noszak (1326/1332–1410) in Verbindung gebracht (Karger 1918; Spyra 1991). Aufgrund einer epigraphischen und stilistischen Analyse wurde nachgewiesen, dass die Pflastersteine frühestens in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datiert (Paszkiwicz 2000, 228–229) und eher mit Przemislaus II. (um 1420–1477) in Verbindung gebracht werden können. Die Darstellung auf den Pflastersteinen hat eine Analogie auf den Siegeln von Przemislaus II., der in seinem Wappen ursprünglich zwar einen unbekrönten Adler verwendete, jedoch erscheint auf seinen Siegeln ab der zweiten Hälfte der sechziger Jahre ein Adler mit Krone (Panic 2004, S. 20–21). Przemislaus II. ist der erste Teschener Herzog, der in seinem Wappen einen bekrönten Adler verwendete.

Vorerst lässt sich nicht nachweisen, wo dieses sehr repräsentative Pflaster gelegen hat. Bislang am wahrscheinlichsten scheint es, dieses Pflaster in der zur Schlosskapelle umgebauten Nikolausrotunde anzusiedeln.